

ПЛЕНАРНЫЕ ДОКЛАДЫ

ЭКЗЭМПЛІФІКАЦЫЯ ЯК МЕТАДЫЧНЫ ПРЫЁМ НА ЗАНЯТКАХ ПА ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЕ «БЕЛАРУСКАЯ МОВА (ПРАФЕСІЙНАЯ ЛЕКСІКА)»

Албут А.А.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Экзэмпліфікацыя – прывядзенне прыкладаў, прэцэдэнтаў, узораў у якасці аргумента пры выбары афармлення моўнага факта (з пункту гледжання арфаэпіі, арфаграфіі, дакладнасці словаўжывання). Пошук і ацэнка прыкладаў-пацвярджэнняў развівае крытычнае мысленне і садзейнічае выпрацоўцы пісьменнасці. Дадзены прыём з’яўляецца эфектыўным падчас працы з матэрыяламі прафесійнай скіраванасці ў тых галінах, дзе не хапае сталай практыкі маўлення па-беларуску, бракуе нарматыўных крыніц са сферы фіксацыі спецыяльнай лексікі.

Вывучэнне спецыяльнай лексікі, асабліва сцей прафесійнага маўлення, што прадугледжана вучэбнай дысцыплінай «Беларуская мова (прафесійная лексіка)», непасрэдна звязана са сфарміраванасцю, па-першае, тэрміналагічнай нормы для канкрэтнай галіны і, па-другое, актыўнасцю выкарыстання беларускай мовы ў вызначаным навуковым дыскурсе. На сёння мы аб’ектыўна адзначаем недастатковасць і таго, і другога для спецыяльнасцей радыётэхнічнага, лічбавага, ІТ-профілю, што скіроўвае ўвагу на занятках на агульныя заканамернасці, тэндэнцыі развіцця мовы, тэрміналогіі (і гэта, заўважым, вельмі важна і неабходна). Аднак практыкавацца ў прафесійным маўленні няхай і ў вучэбных умовах трэба, і стварэнне тэкстаў прафесійнай скіраванасці студэнтамі падчас заняткаў, у тым ліку і шляхам перакладу, часам ставіць праблему праверкі правільнасці словаўжывання, напісання, вымаўлення. Разгледзім некаторыя прыёмы для забеспячэння правільнасці і дакладнасці маўлення.

Найбольш тыповым спосабам высвятлення нарматыўнасці маўлення з’яўляецца зварот да слоўнікаў. Прычым важна абмеркаваць са студэнтамі крытэрыі ацэнкі лексікаграфічнага матэрыялу: статус слоўніка – нарматыўны ці апісальны; час падрыхтоўкі і выдання – да ці пасля 2009 г.; арыентаванасць на афіцыйны стандарт беларускай літаратурнай мовы.

Зразумела, што на практыцы праверка якога-небудзь моўнага факта па слоўніках праходзіць часцей з выкарыстаннем анлайн-рэсурсаў, чым традыцыйных выданняў. І тут вельмі важна сфарміраваць у навучэнцаў карэктнае стаўленне да сэрвісаў анлайн-перакладу: варта адрозніваць такія інтэрнэт-рэсурсы ад анлайнавых эквівалентаў папярковых слоўнікаў. Так, аўтаматычны перакладчыкі ў сеціве не з’яўляюцца крыніцай моўнай нормы і могуць утрымліваць маўленчыя недакладнасці рознага характару.

З іншага боку, відавочнае развіццё сэрвісаў перакладу, запатрабаванасць дадзенай тэхналогіі, таму прадукцыйным тыпам задання на занятках можа быць аналіз перакладзенага машынным спосабам тэксту, выпраўленне хібаў, фармуляванне рэкамендацый для эфектыўнага выкарыстання анлайн-перакладчыкаў.

У якасці анлайн-крыніц моўнай нормы можна прапанаваць наступныя агрэгатары слоўнікаў: slounik.org [1], verbum.by [2]. Асобна важна засяродзіць увагу на ацэнцы спасылак у адказ на зроблены запыт з пазіцый, акрэсленых вышэй, бо можна абсалютна сур’ёзна са спасылкай на дадзеныя рэсурсы аргументаваць ненарматыўнае сёння напісанне *камп’ютэр*, замест правільнага *камп’ютар*, паколькі на сайтах, акрамя найноўшых, прадстаўлены і даведнікі, выдадзеныя раней за 2009 г.

Цікавы выпадак для разбору на занятках дае высвятленне напісання слова *дысплэ/ей*. Пісаць *дысплей* прапануюць Граматычны слоўнік назоўніка-2008 (1), Беларуская-рускі слоўнік-2012 (2), Русско-белорусский словарь математических, физических и технических терминов–1995 (3) [1]. Крыніцы (1) і (3) не праходзяць наш умоўны фільтр паводле года выдання, хаця крыніца (3) – акадэмічны слоўнік прафесійнай лексікі, што не адмяняе гэта выданне пры высвятленні лексічных эквівалентаў, але з дадатковай праверкай на адпаведнасць абноўленым правілам арфаграфіі. На verbum.by варыянт *дысплей* прадстаўлены ў спасылках з памятай **правапіс да 2008 г.**, а таксама на той жа самы Беларуская-рускі слоўнік-2012 з памятай **актуальны правапіс**[2]. *Дысплэй* прапануецца ў Граматычным слоўніку назоўнікаў-2013, Слоўніку беларускай мовы–2012 [1]; Руска-

беларускім слоўніку-2012 [2]. Абодва сайты паказваюць на напісанне *дысплэй* згодна з класічным правапісам. Такім чынам, нарматыўным афіцыйным напісаннем будзе *дысплэй*, паколькі яно зафіксавана ў больш сучасных крыніцах і асобна пацвярджаецца арфаграфічным слоўнікам (зразумела, што правільнасць напісання паказвае любы тып слоўніка – і перакладны, і тлумачальны, аднак пры розначытаннях варта арыентавацца на спецыялізаваны – у нашым выпадку арфаграфічны – даведнік).

Не ўсе лексічныя адзінкі, звязаныя з прафесійнай сферай, увогуле падаюцца ў агульнамоўных слоўніках: уласныя назоўнікі туды не ўключаны. Студэнтам быў прапанаваны наступны сказ для перакладу на беларускую мову: *Тым Бернерс-Лі ствараў першы ў свеце сайт, браўзер сервер і разработал язык HTML. Адназначна карэктны пераклад будзе наступны: стварыў першы ў свеце сайт, браўзер і распрацаваў мову HTML.* Аднак з перадачай імені і прозвішча навукоўца ўзнікае праблема: сярод варыянтаў, прапанаваных навучэнцамі і глабальна несупярэчлівых для беларускай мовы, адзначым *Тым /Цім Бе/эрне/эс/з-Лі*.

Як вызначыцца з правільным напісаннем? Знайсці прэцэдэнт у аўтарытэтай крыніцы. У якасці такой крыніцы можа выступіць энцыклапедычнае выданне (анлайн-энцыклапедыя накшталт Вікіпедыі можа быць прынята да ведама, аднак мэтазгодна звернуцца яшчэ з якімі-небудзь рэсурсамі, паколькі назіранні паказваюць на магчымасць маўленчых недакладнасцей у беларускамоўных артыкулах), падручнік, афіцыйны сайт (міністраства, НАН Беларусі, Нацыянальнай бібліятэкі, універсітэта і да т.п.). Плённым можа быць зварот да СМІ: так, газета «Звязда» – цалкам беларускамоўнае выданне з падрыхтаванымі прафесійнымі аўтарамі, карэктарамі і рэдактарамі пісьменнымі тэкстамі (прынамсі, варта зыходзіць з такога дапушчэння) [3].

Цім Бернерс-Лі згадваецца ў падручніку па інфарматыцы для 6-га класа: *Год нараджэння Сусветнай павуціны – 1989. Яе аўтар – брытанскі вучоны Цім Бернерс-Лі (год нараджэння – 1955)* [4, с. 164]. Знойдзенае напісанне супадае з большасцю варыянтаў у інтэрнэт-пошуку праз Google, хаця там сустракаецца і варыянт *Тым Бэрнэрз-Лі*. Такім чынам, прынятым варыянтам перадачы імені і прозвішча вядомага інфарматыка будзе *Цім Бернерс-Лі*.

Варыянтнасць – арганічная частка жывога маўлення, што можа адлюстроўвацца і ў моўных нормах. Пісьменнасць заключаецца не толькі ў веданні адназначнага адказу, як слова пішацца, як перакладаецца і інш., але і ў здольнасці аргументавана ацэньваць розныя магчымыя варыянты і выбіраць найбольш дарэчныя. Уменне знаходзіць прыклады-арыенціры для пацвярджэння слухнасці таго ці іншага афармлення моўнага факта з’яўляецца важным кампанентам моўнай, камунікатыўнай і прафесійнай кампетэнцый сучаснай асобы-прафесіянала ў сваёй галіне.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Slounik.org [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://slounik.org/>.
2. Verbum: анлайнавы слоўнік [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://verbum.by/>.
3. Звязда [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу : <https://www.ziavda.by/>.
4. Інфарматыка : вучэбны дапаможнік для 6 класа / У.М. Котаў [і інш.] – 2-е выд., перагледжанае і дапоўненае. – Мінск : Народная асвета, 2024. – 186 с.